

LA RENAIXENS

REVISTA CATALANA

ADMINISTRACIÓ Y REDACCIÓ

Carrer de la Portaferrissa, 18, baixos.

BARCELONA.

R. 399,005

TAULA

	Págs.		Págs.
ALSÍUS, PERE.		B. Y F., J.	
Restos romans en La Gar- riga.	347	Un claustre y una tomba.	255
ANONIM.		B. Y M., G. M. ^a DE	
Fragment del llibre de co- ses assenyalades.	117	La montanya y monastir d' Escornalbou.	321
ARABIA Y SOLANES, RAMON.		B. Y S., J.	
Memoria llegida en la As- sociació catalanista d'ex- cursions científicas.	181	Correspondencia.. . . .	390
ARGULLOL, JOSEPH DE		BALAGUER, ANDREU.	
La llocada.. . . .	367	La festa de San Pere en lo castell de Bell-lloch.	56
AULESTIA, ANTONI.		Bibliografia.	77, 397
La festa de Sant Pere en lo castell de Bell-lloch.	56	BELL-LLOCH, MARÍA DE	
La renaissance de la litéra- ture catalane.	462	La filla del mar.	279
AULESTIA, J. B.		COROLEU, JOSEPH.	
Translació del bras de San- ta Thecla.	212	Lo provincialisme.	89
		D.	
		Jaume Serra.	64

La Renaixensa

	Págs.		Págs.
DOMENECH Y MONTANER, LLUIS.		MORERA, ANTONI.	
A propòsit de l'Exposició d'Arts suntuàries.	292	Es mon!	109
FRANQUESA, JOSEPH.		La bayeta.	421
Lo Coll de Panissars.. . . .	446	N., A.	
FITER, JOSEPH.		Lo Centre agrícola del Pa- nadés.	246
La emboscada d'Abrera.	103	NEGRE, JOAQUIM DE	
Un quadre justament re- compensat.	375	Alguns afers de família.	332, 409
G.		PAU, FRANCISCO MANEL.	
Bibliografia.	397	Lo lladre casulá.	167
GALLARD, ARTUR.		L'últim mestre espaser.	456
A mon primer amor.	388	PONS Y MASSAVEU, JOAN.	
GAY, SEBASTIÀ.		Memento.	131
Al peu del fossar.. . . .	148	Reys.	150
GENÍS, MARTÍ.		PUIGGARÍ, JOSEPH.	
La vida y la mort.	225	Complans de la presa de Contestible.	327
GRAS, FRANCISCO.		R.	
Pàgines pòstumas.	306	Teatre catalá.	401
GUIMERÀ, ANGEL.		RAMON Y VIDALES, JAUME.	
De ultratomba.	220	Balada.	223
MALUQUER Y VILADOT, JOAN.		REVENTÓS, ISIDRO.	
Lo gènesis índich.	428	Traduccions de Llorens Sthecchetti.	66
MARTÍ-FOLGUERA, JOSEPH.		RICMAR, FRANCESCH.	
Santas Creus.	12	La novela.	94, 415
La gran ciutat y 'l poblet.	203	RIERA Y BERTRAN, JOAQUIM.	
MASRIERA, ARTURO.		Duas associacions catala- nistas.	161
Ressenya d'una excursió.	433	ROCA, J. NARCÍS.	
MOLINS Y CIRERA, ANTONI.		La genealogia de Wifredo lo Pilós.	37
Al treball.	384		

Taula

Págs.	Págs.
Adició á la genealogía de Wifredo lo Pilós. 259	TORRES Y REYETÓ, JASCINTO.
¿Quan y com apareix Wifredo lo Pilós? 352	Lo passeig del poeta. 143
ROCA Y Roca, JOSEPH.	UBACH Y VINYETA, FRANCESCH.
Lo cant del treball. 303	Lo primer bes.. . . . 143
RUBIÓ Y LLUCH, ANTON.	Lo trapeci. 378
Odas de Anacreont. 451	VALLS Y VICENTS, JOSEPH.
SALETA, FELIP DE.	La dalia y la viola. 127
Defensa del Catalanisme. 241	Epístola.. . . . 453
SARDÁ, JOAN.	VIDAL, GAYETÁ.
Bibliografía. . . 72, 230, 392, 458	Discurs llegit en lo Centre agrícola del Panadés.. . . . 250
TOMÁS SALVANY, JOAN.	VILA Y GUYTÓ, ANTONI.
Madrid. Carta á un provinciá. 1	Surt al finestral. 146
Lo frac. 197	VILANOVA, EMILI.
	Oriental.. . . . 26
	La festa major. 339

MADRID.

CARTA Á UN PROVINCIA.

A inquietut me preguntas, amich Pere, si han arribat á las mevas mans las tevas ratllas, tement que per seguir lo acostumat ab altrás cartas, hají anat la teva á Dinamarca ó al Brasil, mercés al excelent servey pòstal de que disfrutem los espanyols, y altre cosa no podía succehir si 's tenen en compte las eminencias geográficas que adornan lo ram de correus, las contribucions é impuestos de pau y guerra que 'ns han caigut assobre pera profit de las caixas del estat y del Deute Públich, cual *déficit* no trigaría pas en *aixugarse* si no existís aquella humitat ó reumatisme tan propia dels països meridionals y que tot ho corromp y desgavella.

A tot aixó 't dech respondre que la teva carta ha arribat al meu poder sens novetat ni estropissi que sia digne de contar-se, llevat retrás y algunas punxadas que no puch entendre á que venen, potser per estar aprenent d' *èsgrí-*

* Del llibre inédit *Anatomía social*.

ma l' empleat encarregat de revisar *la correspondencia de Espanya...* manuscrita.

Havent arribat á mas orelles cert *rum rum* de que 's tracta d' afegir deu céntims al franqueig de cada epístola, m' afanyo á contestar tas benvingudas ratllas avans que 'm veja obligat á disfrutar de las ventatjas que 'ns ha dut la conclusió de la guerra y ab ella lo restabliment de las comunicacions.

Ans que tot sápigas que á Deu gracias disfruto de bona salut y celebraré moltíssim que al rebre aquesta la teva no hagi suferit alteració.

Me dius, amich meu, qu' en vista de tas criminals aficions literarias y no podent lo teu esperit volejar pels espays de provincia, tens lo projecte, ben atrevit per cert, de venirte á la vila del *arbós* en cerca de millor sort y mes ilustrat y mes profitós espargiment. Dat aixó, 'm demanas una ressenya detallada sobre las personas y las cosas qu' embelleixen aquesta venturosa població del gloriós *Dos de Maig* y de las poch edificants corridas de toros y patins. Vaig á fértela tan complerta com sápigas, y perdona, amich meu, si al ferho desvaneixo alguna de tas dauradas ilusions, ó introduceixo en ton cor senzill lo dupte que 't fassi decaure de la empresa. Tu no coneixes la perfidia avesat á respirar l' ayre pur de las montanyas, á corre ab l' escopeta á la cara derrera 'ls conills y las perdius, sens altre alberch que 'l d' una llar sagrada y tranquila, sens altres relacions que las d' alguns amichs senzills com tu, ni mes companyia que la dels teus llibres y papers; la falsedat no fa per tu, no saps fingir, ignoras l' art d' esplotar al proxim, ets en fi, ingénuo, francot, doblegadís en complacencias encare que inflexible en materia d' honor, cregut y confiat, un xich massa, tens un sens fi d' honrosas cualitats, molt aposta totas ellas per complaure á Deu y al home recte, emperó no 'n tens ni una de las que calen pera arrelar en aquest splanter de farsants conegut per altre nom ab lo de vila y cort de Madrid. Per aquesta y altrahons, com á home just y bon amich que 't soch,

dech parlarte ab tota franquesa del nostre país, si d' alguna manera t' ha de ser profitosa la vinguda que ab intenció tan meritoria projectas.

Mirat desde lluny, amich meu, Madrid es l' empori espanyol de la civilisació en tots los rams del saber humá, patró de la elegancia y del gust, sol de las arts y de las lletas, centre de la ilustració, mirall de la bellesa y Sinaí de la política. Vist d' aprop Madrid...

Mes no 'ns precipitem y anem per parts, amich Pere, que pe 'l mateix fill de Deu y tots los sants del calendari, no voldria escriure inexactituts, ni que tu, per haverte donat los informes estrefets, prenguessis una resolució contraria á la teva conveniencia.

Aixís com tot director d'escena te acompte de no fer alsar lo teló sens haver examinat abans l' escenari, y haverse enterat de que tot es á punt, ja vestits y en son lloch los actors, convenientment preparat lo mes petit detall, de quants tenen que influir en la imaginació del públich pera que 'l drama produexi l' efecte desitjat; de la mateixa manera jo no dech parlarte dels caràcters, comedias y pessas representadas á Madrid, sens abans descriuret encara que á correuita y malament, lo lloch de tanta ridícula escena ó sia la vila dels ossos, y dich dels ossos porque alguna femella deuria escapulirse sensa saber com á festejar lo primitiu y solitari mascle, segons de dia en dia va aquí multiplicantse lo número de aqueixos semi-cuadrúpedos que be caminin en dos be en quatre peus, may passarán de la ratlla que la seva planeta los hi te fixada.

Afigurat, y aixó ha de costar poch á la teva imaginació privilegiada, afigurat una vila pobladíssima, unas cent vegadas mes gran que la teva, ab carrers generalment amples y llarchs, trovantse per miracle un que no fassi costa y ab un empedrat que sembla rebre alguna subvenció dels mestres d'obra prima si 'ns guiem per lo molt que 'l calsat se malmet y 'l poch gust que troba lo transeunt á cada passa que dona.

Aquestos carrers se trovan adornats de casals sumptuo-

sos y també de barracons miserables; s' encantan en ells los badochs; los invadeixen á totas horas brillant concurrencia de graciosas damas y elegants cavallers, los uns propiament tals, los altres de industria, ab perill tots de veures masegats entre las raventas rodas de milers de caruatges qu' en totas direccions y sens solta ni volta condueixen los aurigas. Hi ha molts palaus, emperó la major part decorats sens bon gust; molts venedors de peix... *fresch* com algunas pinturas aixis nomenadas per mes que contin sigles d' existencia; las botigas y basars de tota mena de géneros y capritxos se disputan l' atenció del comprador sens que 's distingeixin per sa baratura; en alguns aparadors se llegeix *última novedad*, mes convé preguntar en quin temps hi posaren aquest rétol, no fos cas que la tal novetat ho fos en lo temps d' Espartero. Se trovan molt seguidas las tabernas y ab ellas las turcas, las monas y las ganivetadas, lo qu' ofereix la ventatja de posarnos en comunicació directa ab la Porta Otomana, l' Africa y la fábrica d' armas de Toledo. Y á propósit de las portas, ara 'm recordo de la del Sol y ab aquesta aquells redolins de la *Historia de un pobre pretendiente* que tu y jo apreniam de cor fa vint anys y que 'ns costava tantas fregadas d' orellas á estudi, cada cop que descuidant las llissóns recitavam aquest pareado:

Está en la Puerta del Sol
contemplando el gran farol.

Has de saber que no hi ha porta, sino portas; ni gran fanal, sino molts fanals y petits, porque la mal anomenada Porta del Sol es una gran plassa ahont hi desembocan deu carrers principals, rodejada d' amplas asseras y alts edificis, ahont los cessants prenen la fresca al estiu y 'l sol al ivern; los pillets lo *dos* en tots temps; per ahont circulan y afllueixen diariament tots los ciutadans com afllueix al cor tota la sang pera tornar á extendres y circular per nostras venas ja que la Porta del Sol se pot considerar com lo cor

de Madrid y aquest com lo cor d' Espanya. Afegeix á tot aixó molts teatres sens art, molts temples sense abnegació cristiana, molts palaus sense noblesa d' ánima qu' es la noblesa divina, molts cuartels sens pericia militar, molts ministeris sensa ministres, molts oficinas sense empleats celosos y pot ser que 't fassis una idea vaga del que 'n podriam dir lo casco d' aquesta guerrera població. L' adornan per un costat lo palau nomenat d' Orient, magnífich edifici tot ell de pedra picada ahont hi cabria baldera vuit ó deu vegadas l' iglesia de nostre poble; lo pintoresch viaducte del carrer de Segovia pont de ferro gegantí que haurá de convertirse ab lo temps en cascata de cossos humans dada la gent que s' hi tira d' alt á baix; Sant Francisco 'l Gran qu' es la esglesia mes artística de la capital; lo barri pintoresch y característich de las Vistillas; la Cuesta de la Vega, melancólich passeig dels enamorats, brodat de jardinetes; la poética Casa de Camp, y l' erm de Sant Isidro que deuria regar sisquera un cop al trimestre lo mesquí Manzanares. Envers los portals de Fuencarral y de Bilbao s' exten l' alegre poble de Chamberí y un gran número de tristos cementirs; envers lo portal de Toledo lo pont del mateix nom y 'ls Carabanchels; mes ensá 'ls grans y ombrívols jardins del Bon Retiro veritable lloch de delicias que fará las tevas molts estonas; al lluny las Ventas y la plassa de Toros elegant al mateix temps que malaguanyada joya del tauromaquich afront, y ja á la vora de Madrid lo Prado ab lo gloriós Dos de Maig y sas fonts monumentals; los passeigs de Recoletos y de la Castellana, festonejats d' arbredas y jardins, tot ample, alegre, rialler, encisador y concorregut, sens contar altrás molts cosas que per no ferme l' enfadós deixo en lo tinter y que ab sorpresa y embadaliment admirarás, si, com es de creure, t' atreveixes á viure en aquesta benentérita vila y cort portentosa.

En quan á la situació topogràfica de Madrid, si t' haig d' esser franch, es de lo pitjor que coneix y mes d' un cop m' he capficat en vá per saber com en un lloch tan árit y

montanyós resolgueren aixecar una població de tanta anomenada. Extesa sobre colls, magestuosa y desigual al hora, la vila coronada s' aixeca vora l' enutjós vehinatge del Manzanares y del enlayrat Guadarrama y dich enutjós porque 'l primer no la rega ni hermo-seja y l' altre ab sas neus boy eternas, te per costum enviarli una certa mena d' ayret qu' es per lo fi cortesá, per lo tallant barber y de vegadas ab pretensions d' enterramorts si 'ns guiem per la molta gent que ab sas dolsas bufadas envia á l' altra barri. *L' ayre de Madrid mata un home y no apaga un gresol* y aixis diu lo poble y es ben cert, puix de que se dirte que no he vist apagar-se ni un sol gresol empero morir tanta gent com vulgas. Las immediacions ó voltants de Madrid son áridas y faltadas de cultiu y vegetació, defectes que donan per resultats un clima massa sech y una temperatura soptada y desigual que t' obligan en un sol dia á usar lo paraygas y 'l bastó, la feixuga capa d' iver-n y 'l prim jaqué d' estiu. D' aqueixos jochs ab lo clima y la temperatura s' esdevenen á centenars de traidoras pulmonías, gástricas, catarros, febres tifoideas y altres excessos que s' emportan al clot á tota criatura delicada, com lo vent sers de la tardor arrenca dels arbres las fullas mes primas y grogas. A mes de tot aixó, y prescindint d' aquestas llastimosas cruesas, lo clima de la Cort es sá pera las personas robustas, los aliments sustanciosos y nutritius, l' ayre pur y comfortable y excelents y apetitosas las ayguas del Lozoya y la Cibeles.

Dadas, amich meu, aquestas lleugeras apuntacions, referents al escenari ahont t' has proposat desenrotllar lo drama de ta vida, puch ja passar á enrahonarte de las personas, y 't juro que ho feré ab tota la imparcialitat possible, segons lo meu criteri y experiencia, demanante que 'm dispensis tota inexactitut ó concepte apassionat essent com sempre lo meu desitj corretjir y corretjirme alhora, may lo d' ofendre ni ferir als meus semblants, los quals per serho 'm mereixen tot género de consideracions y simpatías.

En quan á las personas, amich Pere, en honor de la

veritat dech confessarte que quan vaig venir, fa mes de quatre anys, me reberen millor del que jo m'esperava y 'm merexia, obrintme totas las portas, solificant ma amistat, aplaudint ma modestia y discreció, escoltant ab agrado y fins ab entussiasme 'ls defectuosos versos que com tu saps me vaig dar á fer de noy, resultant de tot aixó l' haverme enamorat del tracte fi y distingida complacencia d' una societat tan triada com amiga de bonas acullidas. Ay! Pere, si dech dirte que vista per sobre aquesta madrilenya societat es pulcra y falaguera, que agrada, con mou, sedueix y encisa; tampoch dech callarte que en lo fons... lo fons d' aquesta societat... *déjalo, Sancho, peor es meneallo...*

Malgrat aixó ja 't sento dir, amich meu, que vols expremere lo taronja y 'm demanas que trencat lo crestell de tant brillant com pura superficie sondejem aquesta societat que no te igual ni imitadora. Molt me costa 'l sacrifici; mes ja que ho vols, avant. Profondisem plegats aquest maremagnum d' intrigas é indignitats, de calumnias y adulacions, vicis degradants y de mentidas descaradas, de falta de vergonya y sobra d' ambició, de foch en la mirada y glas en la conciencia. Baixém al fons si 't plau, mes tente l' alé pera no respirar, tanca 'ls ulls pera no veure, tapat las orelles pera no sentir, lo nas per no olorar que ab tot y aixó olorarás, sentirás, veurás, respirarás, mes del que convingui á la teva tranquilitat, esperansas é ilusions.

Madrid, amich meu, es lo punt de reunió de tots los calaveras de Espanya. La xicota ab pardalets al cap y sense sustancia hi ve á guanyar promés y perdre honra, l' hereu estupit á llesnar sense com va ni com costa una fortuna que no ha sapigut guanyar, lo cessant á pretendre y á encensar, lo ximple á posarse en ridícol, lo discret á veures postergat, lo ricatxo á sacrificar sa fortuna en aras d' una vanitat mal entesa, y tots á mentir, intrigar, sufrir, rabiarse y perdre sas ilusions l' una darrera l' altre. N' hi ha que son com lo caragol, portan assobre tot lo que tenen, los veus satisfets, en luxosas carretelas, se fan ab l' alta socie-

tat, disfrutan del millor palco en los millors teatres, empero la professó va per dintre per que estan aclaparats de deutes y ahont ells van vá la trampa. Metéoros del gran mon brillan un moment y desapareixen pera cedir lo lloch á altres que á son torn s' eclipsan. Altres richs d' ilusions mes pobres de numerari, venen á fer sort, refiantse en lo seu talent ó en son descaro, y acaban per prostituirse servint á qui mes paga, ó moren si tenen dignitat, de fam en un recó. Una cosa no entendrás ni jo tampoch la entench: es que ningú te un ral y tots llensan la plata y fins l' or com si res los costès de guanyar.

He dit or y no es veritat perque aquest metall tant ple d' atractius sols lo veurás en los aparadors dels cambistas, paper al tres per cent de perdua per ara, pochs duros, algunes pessetas, moltes falsas, gran número de *perros chicos y grandes* y excés de xavos moruns constitueixen lo capital d' aquesta entonada vila y pretenciosa Cort. Y de las donas que te 'n diré, á tu consecuent festejador d' aqueixas fillas d' Eva, pérfidas com las onas, mudables com las escumas, encara mes delicadas que 'l lliri y mes trenca-dissas que 'l crestall. Quinas donas, amich Pere, quinas donas! Si vejessis com caminan, com vesteixen, com miran, com parlan y enamoran!... Mes no t' hi acostis gayre perque ni 't quedaria 'l cobart recurs de partilshi d' una punyalada un cor que no tenen. Si 'ls hi demanas amor t' exigirán fortuna; si 'ls hi exigeixes puresa 't donarán desvergonyiment; si 't alaban á la cara 't ridiculisan del darrera; si parlas de dignitat parlas en grech; si cercas tendresa trobarás gel, vici, corrupció, capritxo, farsa. No 't dediquis á la política si segueixes aborrint la vilesa; dignitat no 'n portis si vols creixe; lo diner portal ben amagat, perque tothom te 'n demanará y ningú voldrá darten. Talent poch, sort molta, atreviment mes, adulació per molta que n' escampis será poca. Ara 'm recordo qu' ets poeta y pensas dedicarte á la literatura. Ay Peret, Peret, mes te valdría que 't tiressis á la sinia del hort de casa teva, que 't casessis ab una vella presumida, tonta, pobre y pi-

dolaire, que 't barallessis ab tots los llops de tos boscos que venir á moure brega á aquestos cortesans demanánt-loshi gloria literaria. Prou se coneix que no saps que es aixó, ni tocas pilota en assumto tant complicat. La gloria, amich meu, costa un ull de la cara, quan no 'n costa dos á forsa de cremarse las pestanyas. Las eminencias que ho son, poden contarse pe 'ls dits d' una má, son moltas las mitjanías ab excés de pretencions; lo públich no compra un llibre, la inspiració poética es una bojeria; lo periodisme, batxillerías de donas ó un incenser; lo teatre mort á mans dels surgidors d' obras francesas y confeccionadors d' insustanciais comedias que 'l publich aplaudeix per qu' es tonto, que admet la empresa obehint al favoritisme, que 'ls actors representan á cambi de l' adulació d' una dotzena d' aprenents autors; lo bombo 's ven, la reputació 's compra, l' atreviment triomfa, la modestia y 'l merit s' enfonsan pera sempre en l' oblit. Y la crítica, amich meu, que 'n dirém de la crítica? Consento que m' emplomin si 's troban aquí mes de dos crítichs que puga donárselshi aquest nom. Jo sé periódichs que t' exigeixen dos exemplars si publicas una obra y després no te 'n parlan. Si ets persona influent ó amich del periodista encarregat de la secció ó afluixas la bossa llavors ja son figas d' altre paner, t' aixecan als nuvols, se desfan en elogis de tos mérits y t' ofegan á cop d' incens. Escoltam, Peret, no portis diner, ni talent, ni vergonya, ni res que s' hò valga: aquí no fa falta sino 'l frac y la camisa ben plantxada, molt flexible la columna vertebral, molt llesta la llengua pera adular y demanar y aixó es tot: abans d' un any serás lo que tu vulgas.

En resúmen, amich meu; la política es una farsa, la societat un abalori, la noblesa un nom, la dona una estatua que treu comptes, la literatura una subasta y uns valents ximplets tu y jó que 'ns ocupem d' aquestas cosas.

Ab tot dech ferte ab conciencia algunas excepcions. Encara qu' en microscópica minoria, jo coneix donas per las quals me semblaria poch donar la vida, polítichs honrats,

poetas dignes d' aquest títol, crítichs gloria de la pàtria, nobles de debó y ciutadans en fi de totes prenas; mes se trovan tant escassos, que 's necessita un fanal pera cercarlos y has tret ja la grossa de Nadal quan n' ensopegas un.

Tampoch dech deixar de parlarte d' altre Madrid que no 's veu y de que ningú 'n fa cas, precisament perque es virtuós y treballador. Aquí l' incessant rodolar dels carruatjes ofega 'ls crits d' agonía; aquesta mar de diamants americans, aquest mantell de tacada púrpura social, amaga accions generosas, cors sublims, ánimas trempadas pera la virtut y 'l sufriment. Madrid te comers propi y floreixent industria. ¿Qui abasta 'ls mercats publichs, las fondas y cafés, las fábricas y botigas tots los objectes y materias necessarias á la vida? ¿Qui proporciona al home endropit y á la dona superbiosa tota sort de comoditats? Precisament 'ls mateixos á qui esquitxan de fanch las rodas dels carruatjes que arrossegan al richs. Sérs laboriosos, honrats, suferts, sublims, que viviu ignorants per que sou bons... benehits sigau!...

Adeu, donchs, fins un altre dia, estimat Pere, acabo aquí ma esgavellada carta ab por de que 't cansis de llegir com jo m' he cansat d' escriure. Perdona si he estat indiscret ó he pecat per excés, mes no dubtis de ma bona fé. He procurat ferte una ressenya al detall de Madrid posant un xich de relleu sos usos y costums, sos vicis y bellesas: are tu arreglat y decideixte si 't convé la vinguda.

Ton amich de la infancia

Joan.

Madrid 10. Maig de 1877.

CONTESTACIÓ Á LA CARTA.

Inolvidable Joan: t' agraheixo l' activitat y 'l bon desitj ab que has respost á la meva carta. Quedat enhorabo-

na ab aqueix Madrit y sas bellesas. Desisteixo de mos projectes literaris y me 'n vaig al bosch á cuidar nostres terras y espantar los conills; ja fa molts anys que no baixa gent de la *Conca*.

Sempre teu

Pere.

Tremp 20 Maig de 1877.

JOAN TOMÁS SALVANY.

SANTAS CREUS

A dotze ó catorze dias uns quants companys sortirem de Reus á las tres y mitja de la tarde; era dissapte. Teniam des de molt de temps enrera projectada una anada á Santas Creus, y pensárem dedicarhi tot un diumenge. Lo camí mes curt y menos dolent per anarhi, se fa passant per Valls; y per anar á Valls, res mes á propòsit que sortir en un dels trens que van á las Borjas y baixar á l' estació de la Plana. Escullirem donchs lo tren que surt de Reus á dos quarts de quatre de la tarde, y á un quart de cinch ja eram á la Plana. Aquesta estació es la tercera que 's troba desde Reus; la primera es la de la Selva y la segona la d' Alcover, poble antiquíssim fundat en los primers temps de la dominació agarena. Encaré hi há, no gaire arruinada, la mezquita y, molt arruinada, una petita torre á propet del poble. Lo paissatge desde Reus es bonich y variat; lo

camp està ple de vinyas, de vellanars y d'oliverars, las tres ricas vegetacions del Camp de Tarragona. Se veu desde la finestreta del vagó, á una part l'alta montanya de san Pere de la Selva, ab l'hermita al cap demunt, y á l'altra part la verda y plana campinya que s'esten fins al mar. Allá en últim terme, tancant l'horizó, lo promontori de Tarragona, Salou, la faxa blava de la mar, y un cel que pot competir ab lo d'Andalusía. Aquell dia, lo de nostre sortida, era magnífich; ni un petit núvol tacava l'espai, lo sol l'embolicava ab son vel d'or y una fresca brisa templava 'ls ardors de una atmósfera vessanta de calor y de vida.

A Alcover la naturalesa pren altre carácter; lo terreno es mes accidentat, la planura desapareix, y 's comensa, d'ondulació en ondulació, á entrar en plena montanya. No obstant, allá lluny, encare 's veu á trosos la mar. Las alturas se van fent imponents y de poch en poch acaban per tancar l'horizó. A la part esquerra se veu lo pich del Albiol y mes lluny la blava serra de Farena, tancadora, segons diuhen, de ricas venas de plata. La vía férrea comensa á fer giragonsas, y al últim, en un tros de vía dreta, s'hi veu lo famós pont de la Rotxela. Mes ah! quan aneu á passarhi lo tren se detura, y si baxeu á la Plana, ja hi sou. L'estació es á la mateixa entrada del pont, está situada al cim d'un puig de pendent agudíssima, per quals peus hi rastreja 'l Francolí. A la part oposada á la vía trobarem lo cotxe que esperava als viatgers que anavam á Valls. Prenguérem y pagárem los sitis y determinarem anar á peu fins á Picamoxons, tant per fer dressera, com per estalviarnos un llarch tros de mal camí, com, y esta fou la rahó principal, per admirar la riquesa y poesia del paissatge. Baixárem al riu, saltánt marges, y al arrivarhi nos aturarem á contemplar lo magnífich pont. Es en realitat admirable; es una obra mestra de la civilisació moderna. Jo que he passat per los millors d'Espanya, no n'he vist cap que l'avantatjés ni que l'igualés. La grandesa del lloch augmenta sa propia grandesa. Lo pont de la

Rotxela es una verdadera cinta que lliga duas montanyas; te cent metros de llarch, y del pont al fons del riu n'hi ha potser vuitanta. Y no obstant sols l' aguantan quatre pilars primíssims, gentils, que han de resistir totas las forsas y terribles avingudas del riu durant las moltas tempestats de la Tardor. Sembla impossible que 'l tren, una gran massa de ferro y fusta, puga passar per aquella delicada cinta sens aplastarla pera no dexarne recort. En aquell mateix moment en que estávam contemplant lo pont, lo tren, que continuava son camí, hi passava fent estremir la terra ab aquell soroll tan peculiar de la trepidació. Quan lo tren hagué passat, la naturalesa recobrá sa imponenta y serena calma, y nosaltres nos ficárem per un barranch, costa amunt, y á uns cent cinquenta metros hi trobarem las primeras casas de Picamoxons. De l' estació de la Plana á Picamoxons, passant pe 'l dret, es á dir, per allí hont passárem, hi ha mitj kilómetro; passant per la carretera, es á dir, per allí hont passa 'l cotxe hi ha prop de dos kilómetros. Arrivárem donchs al poble, qu' es molt petit y no te importancia de cap clase, y encare tinguérem qu' esperar una estoneta 'l cotxe. Quan est arrivá hi pujárem y emprenguérem lo camí cap á Valls. De Picamoxons á Valls per la carretera hi deu haver quatre kilómetros. He dit molt al dir carretera; no ho es encara, però aviat ho será; es un camí vehinal, que passa molt enfonzat, y per lo tant no dexe descubrir lo paissatge, y la Diputació Provincial lo fa trasformar en carretera. Era un quart de sis quan entrávam á Valls per la part de la font del Marsal, célebre per sa frescor y per sa abundancia fins en lo mateix bo del istiu.

Valls té poch que veurer, artisticament considerada; la població es mes aviat lletja que bonica, y sort encara d' algunas casas elegantment construïdas, que de quan en quan atrauhen las miradas. La iglesia principal, anomenada de San Joan Baptista, es sencilla y severa y no mereix passar desapercibuda. Las demes iglesias valen ben poch. De passeig, no 'n busquéu en part alguna, porque

no 'n trobaréu. Dos entrades mitj regulars te Valls, la de la carretera del Vendrell y la de la carretera de Tarragona. En esta última, al entrant de Valls, hi ha tres ó quatre bons y bonichs edificis destinats á fábricas, que fan presentar una gran població. Quan un s' endinza en la vila, l' il·lusió cau; tot son carrers costaruts, estrets y torts. Esceptuém lo carrer de la Cort, qu' es ample relativament y quasi sempre está animat.

Lo camp ja es altra cosa; es tan bonich com productiu, y sobre tot es notable lo Bosch. No cregan que avuy n' hi haja; n' hi havia antiguament, però ha desaparegut y l' ha substituït un axam de graciosos masos que apenas poden guaytar entre tanta frondositat de jardins, hortes y vinyas. L' aygua brolla ab abundancia y 'l treball del home no cal que lluyti gayre ab la naturalesa. Lo Bosch está situat en una colina desde hont se domina Valls. Darrera d' aqueixa primera ratlla de colina hi ha las serras de Barberá y de Pla de Cabra. Valls está situat verdaerament en lo fons d' una vall. Sortiu de la vila per allà hont vulgáu, teniu que pujar. Però el cop de vista millor d' aquells contorns es al Balcó, lloch molt propet de Valls entre la carretera del Vendrell y la de Tarragona. Lo Balcó es un puig desde qual cima se domina un paisatge vast y bell. L' aspecte de la població, no obstant, desd' allí es lletjissim; se veu un conjunt de negres forats de gorfes, com bocas de monstres, demunt d' un aplech inarmónich de casas rónegas y tristes. Allí vam anar la tarde en que vaig ser á Valls, y en la estona en que jo escampava la vista desde 'l Balcó, lo sol ponent s' apagava ab tranquil·tat inmensa en un espay tot blau y daurava las cimas de las montanyas. Quan vam entrar á la vila, ja s' havia fet fosch; però 'ls estels brillavan com pocas vegadas á l' istiu, y jo estava content porque 's preparava un bon dia per lendemá.

Sortirem de Valls á las cinch del dematí, per la carretera del Vendrell. La carretera no pot esser millor; fa poch anys qu' está acabada, y la Diputació Provincial la

va fer á tot cost. ¡Si estés sempre com ara! pero cá, á Espanya las cosas están bé quan s'acaban; despres, ningú s' en cuida y s' inutilisan lo treball y 'l capital empleats. No plantem arbres á las carreteras porque 'l sol no las calcini y las fassi mal-bé, ni las refem, ni las engravém de nou. Se fan y 's deixan; si 's conservan dos, tres, quatre anys, millor; despres, ja poden cridar los qu' hi passen.

A uns quatre kilómetros de Valls trobárem lo poble d' Alió. La carretera hi passa pe 'l mitj. Lo poble 's reduheix á algunas casas escampadas y á una petita iglesia. Cinch ó sis gossos sortiren á lladrarnos... y veu 's aquí tot lo que 'us recorda d' aquell poble. Seguirem avant, y quatre kilómetros mes lluny trobárem una barraca hont una noyeta, molt avispada per cert, hi ven begudas y cigarros. Nos aturárem, baixarem de la tartana y menjarem un bossí.

Allí dexarem la carretera del Vendrell y tirarem á l' esquerra per un ramal que arriba fins á Vilarrodona; es un' altra carretera de dos kilómetros, nova y bona també, menos un trosset avans d' arribar al poble. Allá lluny á nostre devant veyam lo anomenat Coll de santa Cristina, terme, per aquella part, de la provincia de Tarragona. La naturalesa allí no té res de sorprendent ni de notable; se reduheix á lleujeras ondulacions plenas de vinyas, però ab molta povresa d' arbres. Quan s' arriba á Vilarrodona ja es altra cosa; la decoració cambia de repent y pren un caràcter pintoresch que fa deturar al viatger, per poch artista que sia. No entrárem al poble, porque no cal entrarhi per anar á Santas Creus; lo deixarem devant nostre, no sense haverlo contemplat una estona. Lo poble no es del tot petit y está edificat al entorn d' un gran castell situát al cap demunt d' un puig; las casas sembla que s' enfilin per la costa. L' aspecte general es bonich, y la blancor de las casas mostra la netedat dels habitants. Desde 'l peu del camí, ahont nosaltres baixárem de la tartana, fins al entrar del poble hi ha un pont bastant elevat, per sota del qual passa lo capritxós Gayá. Escampárem la

vista y ja vegérem Santas Creus á nostre esquerra en la mateixa direcció del riu. Després de una estona de repós tornàrem á emprendre 'l camí, no en tartana, sino á peu, tant per disfrutar del paissatge, com perque sabiam que 'l camí es molt dolent. A més, aquell dia no era calorós, l' hora no era pesada, y la distancia se reduhia á quatre kilòmetros escassos. Y quan se va en bona companyia, com nosaltres anàvam, y 's pot parlar d' art ¿quina distancia hi ha llarga? Eran quarts de set del dematí, l' espay estava net y encara que 'l sol hi escampava torrents de llum, lo ventitjol era fresch y 'ns falagava dolsament.

Lo camí fins á Santas Creus voreja sempre 'l Gayá; passavam per un lloch elevat y á nostres mateixos peus hi havia com un precipici. Lo camí está tot ple d' escletxas y sembla que cada forta riuhada se 'n endú un tros. Hi ha un punt en que 's te de travessar lo riu, y llavors se troba á l' altra part lo *Molí de baix*. Se pot dir que ja s' es á Santas Creus. Vegerem prop de nosaltres las antigas murallas eclesiásticas, y per demunt d' ellas hi treu lo cap lo vell monastir. Però avans d' entrarhi se passa per l' arbreda més delitosa que pugau figurarvos. L' arbreda deu tenir uns doscents metros de llarch per quaranta ó cinquanta d' ampla, y está formada de la mes gran varietat d' arbres. Allí hi ha oms, lladoners, alzinas, xops, pins, y per entre las socas tota classe de plantas silvestres carregadas de petites flors y de grossas fullas. Aquella atmósfera está amarada de perfums y de frescor, l' ombra convida á descansar, y l' aygua os afalaga ab son etern murmurí. Pero lo que mes os sorpren en tal paratge, mes que l' incomparable ubaga, mes que 'l perfum y las flors, mes que l' axam de maduxas y cireretas de pastor que vermellejan per tot arréu, es la continuada canturia dels aucells, principalment dels rossinyols. Alló es un espléndit concert de la naturalesa y un no 's cansaría may d' escoltarlo. Un vell amich meu que va ser frare á Santas Creus, m' ha dit moltes vegadas, que 'ls frares anomenavan aquella arbreda lo quartel general dels rossinyols. No s' erravan

per cert; solament pera veurer l' arbreda y sentir lo cant dels aucells se pot fer un viatge. Antigament, quan lo monastir estava florent, un gran camí molt ben cuydat travessava de part á part l' ubaga, desde la porta de la muralla fins al entrant del riu. Allí 'ls frares hi passavan moltes estonas y de segur que tots devian sentir la bellesa de l' art en aquell siti magnífich per excelencia. Avuy lo camí se reduheix á una estreta vía, però ¿qué hi fa? la hermosura y l' encant del lloch son los mateixos. Per so l' ombra no ha minvat, ni 'ls aucells han fugit, ni lo perfum se ha evaporat; la naturalesa, mes poderosa que 'ls frares, conserva allí encara tot son domini.

Nos aturarem en aquell lloch y de segur hi haurian passat tot lo dia si no haguessem sabut que encara deviam visitar lo monastir y marxar aquell dia mateix. A cada punt descobriam novas bellesas y las miradas may ne tenian prou de mirar, ni l' imaginació de fantasiar ni l' cor de sentir. Allí l' aygua brolla per tot arréu; los rechs murmuran entre l' herba y mes avall cauhen en cascates cap al riu... A l' una part del camí, l' oposada al riu, hi ha un altíssim marge, y tot aquet está ribetat de tronchs que s' entrellassen, y pe'l mitj d' aquell entortolligament de venas vegetals hi ha degotalls innumerables. Al marge hi ha diminutas covas plenas d' estalactitas y estalagmitas, y una de las cosas que 'ns cridaren mes l' atenció en una d' aquelles covetas, mes ben dit, en un d' aquells fresquíssims amagatalls, foren dos raigs d' aygua paralels que semblan dos fils de plata. Allí ignorats, sense cap remor, cayent sossegadament entre la molsa, potser fa sigles y sigles qu' están de la mateixa manera. Ah! vetaqui la vida tranquila; aquells dos fils d' aygua tan transparents, tan purs, tan bells, me feren enveja. Un amich meu los anava á trencar ab lo dit, però li vaig deturar la ma, dihentli: «Está quiet; potser destorbarías la felicitat perpétua.»

En aquella arbreda tothom es ditzós; las flors creixen á dojo, las plantas no temen que l' home las regularisi, los arbres s' abrassan com á bons germans y 'ls aucells ento-

nan seguidament lo cant dels seus amors. Un vol de puras y axecadas ideas formiguejava en mon cap devant de tal espectacle, y mon cor glatía com lo del enamorat que per primera vegada escolta dir «T' estimo» á la noya á qui estima.

No vaig voler sortir de l' arbreda sense beure d' aquella aygua tan fresca, tan serena y tan lleujera, tan carregada d' oxígeno. Oh! no hi ha dupte que aquellas bonas ayguas son verdaderament medicinals; se las sent que refrescan tot lo cos y sembla que purifiquin lo pensament.

Eran las vuit quan entrávam pe 'l primer portal de Santas Creus. Se troba una regular esplanada; á la dreta duas casas y la gran porta del monastir, y á la esquerra en línea recta un mirador desd' hont se domina un vast paissage per qual fons hi passa lo Gayá. Dreta y esquerra no son paralelas, forman triangul, qual vértice es lo primer portal y qual costat oposat está format per la fatxada de una capella y per un tros de paret. La primera casa que 's troba al entrar á l' esplanada es gran y está habitada per una familia qual cap es hostaler, barber, estanquer, cafeter y adroguer. Entrárem á la portalada y descansarem una estona.

Santas Creus no es precisament un poble, però 'l forma junt ab un axam de masos escampats pe 'l voltant. Com l' esglesia está habilitada, allí hi ha la parroquia; lo rector resideix allí, y també resideix en una de las casas—lo antich palau del abad—lo secretari del Ajuntament, que 'l forman tots los masos y Santas Creus plegats. La parroquia deu contar mil y tantas ánimas, de las quals á Santas Creus n' hi viuhén unas dos ó trescentas en varias casas fetas de nou ó en las antigas dependencias del monestir habilitadas. Fins lo secretari te una especie de col·legi quals noys aprenen la primera ensenyansa.

Despres d' haver donat un tom per la esplanada, entrárem per una gran portalada barroca, de bastant mal gust, fumada encara pe 'ls passats incendis revolucionaris, á un' altra esplanada, la propia del monastir. Entrant á la

dreta hi ha lo palau dels abats, gran edifici quasi tot arruïnat que en part pogué ésser restaurat y habilitat per viurerhi. En lo interior hi te dos patis; un de petit, y un de molt espayós, desde qual galería del primer pis s' hi descubreix un magnífich punt de vista. Res de notable hi ha en lo palau, al menos en la part que seguirem; moltes y espayosas salas, molts corredors, cómodas y amplas escalas y tres ó quatre fonts.

A l' esquerra de l' esplanada interior hi ha varios edificis, que eran las dependencias del monastir; allí hi havia 'l forn, la serrallería, la fustería, la ferrería, la posada pe 'ls forasters y altrás de que no 'n faig menció. Avuy allí hi viuhén pagesos, millor que 'ls que están als masos, pus las casas no deixan d' ésser cómodas, encara que artísticament no sigan notables. Lo rector viu en la darrera casa, tocant á l' esglesia. Nos diguéren qu' ell se cuyda de ensenyar lo monestir, y hi anarem en efecte pero la majordona nos respongué que com era diumenge, lo senyor rector anava á comensar l' ofici.

En l' esplanada, poch avans de arribar á la esglesia, hi ha uns quants esgrahons formant llarga escalinata, pera pujar al promontori hont la esglesia está situada. L' escala es de pedra blavenca y está plena de molsa. Nos aturárem á contemplar la fatxada del temple y no 'n quedarem á fe descontents. La fatxada es senzillíssima, remata en ángul, y está aspitllera en la part superior. Está plena de sageteras que recordan l' etat mitjana, y l' eura, com sempre, s' enfila per aquelles pedras enfosquidas pe 'l temps. La fatxada es severa é imponent. La porta es proporcionalment petita, pero revela molt de gust mirada sense compararla ab lo edifici; es bizantina de la segona época. Demunt de la porta hi ha una gran oxiva—que en realitat semblaria la verdadera porta si estés á peu pla, pus es mes gran que la citada overtura—plena de vidres de colors. Entrárem al temple y vejerem un aplech de gent, los homes ab la barretina á l' espatlla, las donas ab la tradicional caputxa, ajonollada devant d' un altar lateral.

L' ofici anava á comensar allí. En la part superior del chor uns quans pagesos cantavan cant pla, com acostuman á cantar en los diumenges á totes las viletas. Lo senyor rector, entre mitx de dos escolanets isqué de la sagristia, y l' ofici comensá.

Mentrestant nosaltres examinárem lo temple. Lo gust es bizantí sense cap adorno; las columnas son esbeltas y nuas. La grandor de l' esglesia, la sencillesa y severitat de sas líneas, la mitja foscó en que sempre está, inspiran reculliment y pau. No 's pot negar que la bellesa habita tranquilament totes aquellas voltas. Las overturas son pocas y petites, los archs delicats y gentils, y 'l tornaveu, segons vaig reparar, de primer orde. ¡Com hi devian resonar los pausats cants del monjos, sobre tot en los oficis de difunts! Lo *dies iræ* devia despertar ecos desesperants com un axam de ánimas en pena, y 'ls cants de la nit de Nadal devian onejar suaument com una d'eixas armonías de que tant de partit ha sabut traurer Gounod.

Lo temple es en realitat una morada solemnement mística. Llástima que modernament hagen pintat alguns murs y fet alguns altars nous. Lo xurriquerisme domina en tots ells, y 'l major ja no pot ésser mes dolent. També hi sobra artísticament parlant, un Sant Cristo que 's veu desseguida que s' entra, colocat com está demunt de la porta del chor. La trona es un verdader pegat; pintada de groch, vert y blau, sembla un escarni á la severitat y á la grandesa del conjunt del temple. No sé com la comissió de monuments consenteix en que existesca aquella trona; en nom de l' art, en nom de la mateixa religió deurian traurer-la ó reformarla, y sobre tot, fer que tingués un color enfosquit y adequat al monastir.

Dos sepulcres hi ha en la nau central, un á cada columna de las duas que miran al presbiteri. Los sepulcres son góticos; á la dreta, desde l' chor, hi ha enterrats lo rey En Jaume II y sa esposa la reyna Na Blanca. A l' altre part hi ha enterrats lo rey En Pere III anomenat lo gran y al costat seu, en vas diferent, lo famós almirall En Roger

de Lauria. Lo vas en que descansa lo rey En Pere te la forma d'una banyera mora, y la tradició diu que en realitat ho fou. Cobreix cada hu dels dos sepulcres, á tall de dosser, un templet sostingut per primíssimas columnas que rematan en bonicas filigranas. Enclavat en un dels murs del chor hi ha un sepulcre que tanca las despullas dels valents y desdixats nobles germans En Ramon y En Guillem de Moncada, morts en los camps de Santa Ponza, en la primera batalla guanyada als moros en la conquesta de Mallorca, empresa per En Jaume I rey de Aragó y senyor de Montpeller. Una inscripció marca 'ls noms y 'ls principals fets d'aquells dos célebres guerrers.

Lo temps se 'ns passá sens que 'ns en adonessim; l'ofici havia acabat y 'ls cants dels pagesos ja no resonavan en las voltas. La gent desaparegué en una estona y sols nosaltres quedárem á l'església. Anárem llavors á trobar al rector á la sagristia y li demanárem que 'ns ensenyés lo monestir. Ell va accedir y comensárem per véure la sala de novicis, á la qual s'hi puja per una gran escala situada en un dels recons de la nau central. A una part y altra hi ha marcadas las celdas, y al cap de vall hi ha la sala hont hi havia la biblioteca. Allí comensárem á veure ruinas, pus m'estranyá haver trobat lo temple tan conservat com está. Tornárem á aquet y per una porta situada á la part inferior, á la esquerra desde 'l presbiteri entrárem al claustre, gran y bonich d'una época posterior á la del temple. Grans arbres hi creixen al mitj, y per una de las galerías s'entra á un graciós temple, en qual centre hi ha un magnífich sortidor per hont brolla continuament l'aygua, alegrant ab son murmurí aquella trista soletat. Nos asseguérem á un dels pedrissos al voltant del sortidor y desd' allí contemplarem com la naturalesa se va ensenyorint de las obras dels homes. L'eura s'enfila per tot arreu, los esbarzers s'arrelan en las junturas de las pedras, y altas flors selvatges guaytan per las góticas overturas. Las papallonas y 'ls aucells no respectan res y vagan per allí com per sos dominis.

Entrarem després á la sala capitular, que dona á una de las galerías del claustre. En la sala hi ha enterrats en lo sol set abats; set grossas llosas mostren las set sepulturas. En cada una d' aquellas hi ha esculpida l' imatge del abat, y al entorn de l' imatge inscripcions corresponents al objecte. Al claustre, encastats als murs, hi ha 'ls sepulcres d' alguns nobles molt coneguts en l' historia catalana. Lo claustre está encara que no tan com lo temple, bastant conservat; tant, que ab molt poca cosa se podria fer desaparixer las lleujeríssimas senyals de la ruina.

Del gran y posterior claustre passárem al primitiu que está en completa ruina; l' estil es bizantí y 'ls archs, severs y nus, contrastan del tot ab lo floreigs dels archs del anterior. Aquet claustre te duas galerías á peu plá; per una s' hi pot passar ab esposició de rébrer alguna pedra despresa del sostre. Al cap devall de la galería ahont hi ha la porta d' entrada, s' hi troba una porteta que dona al seller. Aquet es petit, relativament al de Poblet; encara hi ha las botas ab sos grans cercles de fusta que 'ls hi pujan com l' espinada del camell. Son las botas que s' estilaven á l' etat mitjana y 's conservaren fins al segle passat. Las que hi ha al seller de Santas Creus están plenas de trenyinas, però encara podrían ser utilizadas. Lo seller es negríssim; ni una sola overtura, llevat de la porta, que 's petita, deixa entrarhi la llum. Sembla que un se trobi al caos. Devant d' aquella foscor un quadro típich aparagué á ma fantasía, evocat per la impressió del illoch. Jo 'm figurava veure al llech, á la claror de roja flama, parant l' ampolla sota l' axeta de la bota qu' escampava confortable perfum del vi de cent anys.

Sortirem del seller y per la galería qu' enfila ab la porta, seguirem fins al extrem y anarem á visitar lo palau del reys d' Aragó. Lo palau té la porta falsa á la galería del claustre primitiu, y tenia la gran portalada á la part oposada, es á dir, donant al camp. De la gran portalada sols ne quedan las senyals; després de la destrucció del convent, l' aparedaren. Avuy lo palau no té mes porta que la

petita que dona al claustre. Entrant per aquesta lo primer que 's troba, despres de la sala de pas, es un petit claustre bonich á no poder serho mes. Los archs y las columnas tant de la galería inferior com de la superior son esbeltíssims y semblan, mes que fets per arquitectes, fets per argenters; tanta es la delicadesa de la construcció! Pera pujar al primer pis, hi ha al mateix claustre una escala sortida empotrada á la paret y sostinguda per un sol arch, qu' es de lo millor en son genre. Sembla impossible que l' escala puga sostenirse en aquell arch tan débil en aparència y tan fort en realitat, pus ha resistit tots los impulsos de la ruina. Visitárem los apartaments del primer pis, la cambra d' En Pere III, la de dona Blanca, ahont morí esta reyna, y altrás y altrás salas, espayosas totas, altas de sostre, tan adornadas en altre temps, y avuy completament despulladas de tota gala humana. Las ruinas s' ensenyorejan d' aquells llochs y aviat comensará á omplirlos l' herba; de quan en quan se troban grossos forats als trespols que 's van desfent á poch á poch per l' acció del temps. A las salas hi ha inscripcions estranyas, ja fetas ab ganivet, ja ab llapis. No dexí de véurerhi las firmas d' alguns kefes que figuraren en la passada guerra civil. Entre altrás me 'n recordo de una inscripció feta per En Moore y de un' altra feta per En Picasso.

Volguérem pujar al segon pis, però 'l rector nos suplicá que no hi pujéssim porque hi ha verdadera esposició de la vida. Las cambras adalt están totas arruinadas, y un creu posar los peus sobre un munt de terra, y 'ls posa sobre un forat. Tornarem donchs al pis de terra y visitarem la sala de guardias, la d' espera, y mes endins, quasi sota á terra, las masmorras, sense la mes petita ratxa de claror; llochs tristíssims y petits com l' interior de la tomba, hont hi degueren patir y morir tans desdixats en las malehidas jornadas de l' Edat mitjana. Ah! però 'l temps venja á tothom; avuy botxins y víctimas tenen la mateixa forma, y tan horrible es la calavera del rich magnat com la del miserable vassall de remensa.

Sortirem aviat d'aquells foscos llocs y tornarem al claustre primitiu y després al posterior. Vaig escampar una mirada d'adeu á aquelles històriques ruinas y un bull d'idees estranyes y de consideracions filosóficas esclatá en mon cervell. Ah! ¡quan diferents eran aquelles idees, de las que m'havia inspirat l'ubaga de l'arbreda! Tots anávam callats, y debades lo rector nos explicava á la seva manera, faltant á tota veritat històrica, la fundació del monastir y alguns fets presenciats per los llóchs que acabavam de visitar. Travessarem altra vegada 'l temple y allí la mirada torná á esplayarse tranquilament. La quietut no podia ser mes completa; nostras petjadas ressonavan per tots los àmbits y de quan en quan algun aucell piulava en los finestrals. Lo rector se va despedir de nosaltres y 'ns digué que al monastir no hi havia res mes digne de ser visitat. Poca estona després, sortirem també de l'esglesia y 'ns dirigirem cap al hostal. Tant per la esplanada interior com per l'exterior no trobárem á ningú. Era una hora de calma y de calor; lo sol brillava ab tota sa forsa en un espay sense núvols y no hi havia ventitjol que bastés á temperar sos raigs. Eran prop las duas de la tarde.

Jo vaig ser d'opinió d'anar á dinar á l'arbreda y tots mos companys l'aculliren ab gust. ¡L'arbreda! altra volta l'arbreda! Hi baxarem ab dalit y 'ns estenguérem demunt de l'herba; allí 'ls raigs del sol encara no hi havian penetrat y la fresca era consoladora. Lo remor de l'aigua y 'l cant dels aucells tornavan á alegrar nostres pensaments, y las obras de la naturalesa nos feren oblidar las obras dels homes.

Nos estiguérem allí fins á las quatre de la tarde. Tornarem á contemplar la fatxada del monastir, y després emprenguérem la marxa per lo mateix camí per hont hi haviam anat. A quarts de set entrávam á Valls, y l'endemá al dematí tornarem á Reus en lo primer tren.

J. MARTI FOLGUERA.

ORIENTAL

I

A nit es mes negra que un topo; algun llampech esgarrinx a ab son zig zag la fosca volta, fentli brotar blavisca llum que s'apaga de sopte deixant altre pich lo mon en las tenebras. Lo vent corre *desbocat* bufant ab rabia; á son pas tot s'ajau y 's doblega: 'ls arbres perden l'equilibri, cauhen á terra, y, bellugant al aire sas arrels sembla que moguen las camas tot fent bulla. Las delicadas canyas, primas y grogas com si 'ls hi manqués la salut, lo deixan passar per entremig d'ellas acotanse fins á terra, y, tornan á aixecarse com si li diguessen: «passa, passa tabalot. Y lo vent fuig y 's fica entre las bardissas, emvesteix las atzavaras, topa ab las gatas y tot ho arravassa. De pròmpte 's para, no se'l sent, y comensan á caure gotas. La terra distreta ab lo vent que li fa dissapte, quan se sent lo xafech á sobre y tant de plé á plé, reventlo de frente 's pensa que la mullan de *tras-cantó*.

II

Tres moros montats en sos camells venen de la Meca y van á las palpentas; al veurers voltats per tot-arreu ab tanta fosca, y trepitjant fanch relliscós se preguntan uns als altres si viatjan dins una capsa de llustro.

En aixó la nit segueix fosca, lo vent torna á xisclar, los arbres per terra, las canyas moventse y la pluja cayent... Entre la remor de tempestat tan desfeta se senten uns «ays» desmayats.

—¿Qué tens, Sidi-Benet? qué teniu Babalá.

—Jo res.

—Ni jo tampoch.

—Jo 't flich... ¿quí jamega donchs?

—Vos direu, contestan los altres.

—Com pot ser! Som tres y no sabem qui s' ha queixat?

—Malviatje lo xarel-lo dels cristians! quin moro mes baladré: tota la nit que jamega com un malalt, y ara 't surt demanan informes.

—No 'm critiques, Sidi-Benet: si patiu jo 'm penso que sou vosaltres que s' exclameu. Perque estimant del terme que jo estimo, 'm sabria mal que ningú 'm passés la ma per la cara, y que la hermosa Zalamira 'm pogués sofocar presentantme un altre moro que l' estimés tant. Y aixis me preparo de lluny per ferme ben volguer, y per ço li adelante aquests sospirs que ja me 'ls rescabalaré després que será meva.

—Si, clou lo puny que no t' escape.

—Qué vols dir?

—No res home; deixe 'ho correr.

—Jo haig d' esser lo preferit! sols lo pensarho ja 'm fa denteta. Jo seré lo ben-volgut quan posat devant de la sultana li contaré los sofriments de tant llarch viatge, las angunias de la set, los cubriments de cor de la gana y la son qu' hem patit, y aquesta pluja y aquest fangueitx, y sobretot lo mal de l' amor qu' es lo que mes m' estropella ¡Ay Zalamira, cara guapa! quan penso que demá 't veuré

voldria caminar ab los ulls cluchs (sino que tinch por d'anarmen d'oros), y al obrilos devant teu quedá enlluernat de ta hermosura vegent mil estrelletas com si m' hi haguessen donat un tanto. Ja 'm sembla que m' hi trovo: com s' enternirá de pena! com m' acariciará: ja 'm sento sobre las galdas las pessigollas dels seus petons!..

—Lo que á mi 'm sembla que vos hi sentireu prompte serán los cinch dits que vos hi encastaré: perque ja 'm tenni cremat ab la fanfarria que gasteu, y perque fugiu del pacte que tinguerem de no resar de la Sultana ni poch ni gayre. Y si vos la torneu á posar per res á la menjadora, del pinyanch que vos atrasso vos enfonzo lo turbant fins al ventre. Y no hi envieu contesta si no voleu está malalt.

Ab la meitat de las espressions que m' has dit, si fossem á un' altre banda, ja t' haguera embussat la maquina de respirar: per xarraire!

—Qué haveu dit, Ben-Rifat?

Res de nou, que ja se sap que no comenso avuy á esguerrar quixalla.

—Baixeu d' aquí dalt, malviatje l' altre mitja lluna que no es nostre: baixeu, que tinch tart, y vos vull desgraciá per tota la vida.

—Llensa lo ferro, cobart! axis t' esclafés una tronada als caus de l' orella; llensal prompte, que 'm barallaré sens' eina, y te vull omplir la cara de pilotets de verdanchs.

Y en lo mateix punt que anavan á saltar dels camells per empaitarse, l' altre moro que fins are no ha dit res, atravessa tota la llargaria de la seva bestia entre las dels dos contraris, y ab veu reposada y cara farrenya exclama:

—Que ningú 's mogue de aquí sobre! perque lo primer que respira, del cop de puny ab que 'l corono lo deso á la panxa del camell. Com s' enten aixó! mala sustancia de porch vos afarte! Y vosaltres sou creyents, y calseu sabatots, y sou fills del Profeta que veniu peregrinant de la Sagrada terra? Mala centella vos escalde! y donchs ¿de que serveix la concordia que ferem? quí 's pot dir volgut de

Zelamira avans d' arribar a sa presencia, sino que despres que hage escoltat nostres afany's surte de sa boca, petonera maravella, lo parer sentencial que ha de resoldre quin de nosaltres es lo preferit? No 'm feu cremar avans d' hora, porque si comenseu á rompre 'l pacte, aquí mateix hi ha barallas, y no paro fins á aixugarvos tot lo mangre humit dels conductos.

Al sentir tals amenassas, los dos moros se quedaren sorpresos ab la boca oberta, y desfogada sa ira li contestan:

—Alí-Babalá, teniu la conversa molt seguida; la rahó vos vessa, y me l' haveu feta entrar dins lo cap mes recta y segura que á cops de martell.

—Vol dir, respon l' altre, que jo també vos alabo, Alí; perquè trobo que sou un moro ben enrahonat, y ab mes lletres que un abecedari. Jo 'm confronto de part á part ab lo vostre concell. Y decantant una mala mirada á Ben-Rifat, continuá:

Y si hi ha algun presumit que no s' hi avingue, que piule 'l dupte, y ab menos estona que la que 's dispara un esternut, lo mato, l' enterro, y li faig lo bé.

Y posada la pau entre aquells dos lleons engelosits, tornaren á fer sa via ab la pluja á sobre, lo fanch á sota, y lo vent que tan abiat los empenyía de clatell com los bufava de costat.

III

La pluja havia parát, lo vent reposava y lo dia naixia. Los aucellets piulavan entristits volatejant ran de terra prop dels seus nius esgarrats. Lo sol volia desfer la espessa voira que 'l voltava, y son disch aparexia per transparencia blanch y descolorit com la cara d' un esglayat. Per terra hi havia un mulladé que reflectant la blancor dels nuvols semblava que lo mon per dalt y per baix estés cobert ab extensas flassadas. Las formigas anavan per sobre las socas dels arbres cayguts buscant los seus caus.

Las atzavaras ferian la terra enfonzant 'hi sas punxas; lo riu corria desassossegat arrastrant en sas ayguas argilosas, ríjidas canyas ab sas fullas destrossadas. Las granotas sentadas sobre algun palet y ab lo cap alt, estaban á veurer venir y ja no cantaban. La naturalesa 's'llevava de mal humor. Allí al lluny, se destacavan per oscur, petits com figuras de pessebre los tres moros y 'ls tres camells, sens poguerse definir quíns eran uns, ni quíns eran los altres.

IV

Ja tenim als moros al terme de son viatge. Sentats á terra ab las camas creudas devant lo palau de Zalamira, Ali-Babalá s' está fumant ab sa pipa, los ulls baixos mirant la fumera que li ix del nas, y obrintlos després per seguir las caprixosas volutas ab que s' esgarria per l' espay.

Los altres dos ficsa la mirada en la finestra de doble arcada sostinguda per una columnata, 'ls hi passen las horas en tal postura interrompent sa inmovilitat per traure del sarró algunas boletas de farina y melassa que de poch en poch las tiran al ayre plegantlas d' esma tan sols avançant lo cap y obrint la boca.

Las horas passavan y los enamorats sentats á terra ni 's cansavan de seurer, ni 's cansavan d' esperar...

Las orenetas corrian per l' espay perseguintse com si juguessin; las ratas-pinyadas remontavan son vol tortuós ó devallavan de sopte fins á terra; lo cel s' enfosquia, lo dia afinava, la finestra seguia deserta, y 'ls tres amants baixa van tristos lo cap, y ni l' un fumava, ni 'ls altres estaban per mastegar.

—Que hi fem aquí tantas horas parats, digué á la fi lo moro Ben-Rifat; ¿no vos sembla que ja fora cas de advertir á la grandesa nostra arribada?

—Aneu 'hi vos si voleu, respon Sidi-Benet, que jo no só criat de ningú. En ma vida he avisat á cap xicota; l' obligació meua es de aguardar ferm á mon seti: la seva de venir: jo ja compleixo; á mí l' amor no 'm fa perdre lo coneixement.

—Jo també so tan puntós com calsevol, y mes serio que un altre: perque á mí no 'm fan rompre la rialla encara que vinguen totas las huris celestials á ferme pessigollas á qualsevol puesto. Mes tampoch me sembla regular qu' hage de perdre ma juventut sentat aquí terra ullprenent aquella finestra.

—Ja veureu, Ben-Rifat, afegí llavors Amet-Babalá; aquí no fan fer res per forsa: si esteu cansat d' esperar aneusen á la vostra obligació que jo ja m' encarrego de parlar de la vostra fatlera á la Princesa, y quedeu ben descansat que ho faré com cosa propia.

—S' estima Amet; per aqueix assumpto no necesito majordom. Mes, oh gloria! allí en la finestra veig una cara de color de castanya que deu ésser una esclava que la Sultana envia. Calleu que ara 'ns dona lo recado.

—Que Alá vos guarde als tres y á las vostras parentelas; diu aquella desde la finestra. ¿Que sou vosaltres si no m' erro, los tres moros presumits, enamorats ab bons fins d' aquella Sultana ma senyora, claror de la hermosura, solitaria y única perfecció de la guapesa, per qui lo sol s' encen d' amor cada dia, y per qui la lluna enjelosida hi va perdent los colors de la seva cara?

—Nosáltres som tots sensors, responen los moros.

—Donchs ab moltras reverencias de part de la Sultana, y també vos diu que ara s' está perfumant lo cos de espígol y romaní y altres perfums sagrats, que d' aquí una estoneta sortirá á la finestra per donarvos la ben-vinguda.

Y encara no havian passat tres horas que apareixé á la finestra una hermosura tan polida, que al veurerla era cas de cridar assistencia y caure á terra ab lo cor ferit d' amor. Sa cara era moreneta ab rosadas transparencias; negres y ab blava entonació los seus cabells; sa boca feya glatir dolçor sols per l' amor somniada: petita, fresca, del color de la magrana, ab olor de pometas camosinas. Quan somreya semblava que mostrés una joya molt valiosa de pedras finas ab corals, y eran sas dentetas. Los ulls tan

resplendorosos, prenian la claror y la tornavan mes neta y brunyida; podria dirse qu' eran fets ab llevor del sol, sino qu' eran negres. Voltava son coll graciós un collaret ab moltes medalletas, y en sas orelles penjavan dos gotimets de perlas; y, no parlem mes de tal bellesa, que l' ánima pateix, lo cor s' apesara y 's plany la conciencia que tanta hermosura sia *infiel*, y tingue d' anar á caure en mans d' un moro condemnat!

—La pau y la abundancia d' Alá vos sobreixe, moros fe-restechs, digué la Sultana ab una veu mes dolça que 'l só de la viola. Mos ulls ferán festa per havervos tornat á veure: conteume vostres desitjos, y digaume 'ls esforços qu' haveu fet per conseguir lo meu amor.

—Nosaltres dallonsas...

—Xist, parleu de un á un, ó sino no 'ns entendriam. Comensa tú, Ben-Rifat; adelantat.

—Si, jo he fet lo que no ferá ningú; porque só d' un genial, m' enteneu Sultana, que jo tot m' ho empasso; vull dir, que lo que faig jo, no 'u fá ningú mes porque abiat estich llest. El que 's contrapunta ab mí, lo mateix que si no hagués nascut: porque á la segona pitrada ja no li fa mal res Y, anant al cas: si no fos per l' avinensa que ferem, aquests dos d' aquí radera, encara foren mes enllá, al mateix setí que 'ls haguera estés. Perque, vos estimo Sultana; no hi puch fer' hi mes: jo vetllo porque no dormo ni menjo; sembla qu' estigue bo y tot me fa mal; no sossego ni se 'l que 'm tinch. Curáume vos que teniu lo remey, y qui ha fet lo mal que 'l pague. Ja estich llest.

—Sultana que 'm fas patir! jo també t' estimo; y en que sigue lo moro mes tremendo d' aqueixos voltans y de mes enfora, he fet per tu tot lo que aquest home que acaba d' enrahonar, y afegeix lo doble: mes com no só tan xarraire, no m' alabo. Si pensant ab tu en las llargas nits del nostre viatge he fet caragolar alguna bacaineta, tu m' has acompanyat axins dormint com despert. Nosaltres venim de la Meca; jo he pregat per tu sempre; jo he voltat set vegadas cada dia la casa d' Alá; allí he resat no se quants

pichs en las cuatro raconadas de bigotis á la paret: he begut aygua del pou sagrat y m' he ajegut molts camins á terra per besar las llambordas celestials. Tot açó he fet jo; y ademes vinch al corrent de dejunis. Y, per ponderar si t' estimo, deixo arriivar sense una pelada á aquestos ribals meus, per donarte lo *complaceyu* de que pugues triar: que mes pena tinch per abatre ma valentia, que per rendir la dels demés.

—Está corrent, Benet. Parla tu, Babalá.

—Permet, Sultana; que mes m' estimo que 'm trenques lo cap que no la paraula: deixam dir, qu' ara m' entra la tristicia! Si no 'm vols estimar, potser aviat finirá 'l mon; perque per consolar ma desdixxa cada dia aniré matant gent, matant gent, fins que no mes quedarém jo y las bestias. Estalvíam tanta pena Sultana! si no ho fas per mí, fes 'ho per tants pares de familia com vaig á desgraciar. Ja he acabat, si; perque 'ls singlots me pujan al coll y d' aquí endevant no fería mes que plorar per 'ls pobres infelissos qu' haig de malmetre!...

—¿Y tu Babalá que li contas á ta Sultana?

—Poch, poquet; que per dirvos que vos estimo tin dria que en manllevar las paraulas. Escolteume ab lo corquelo que lo cor parla la boca no 'u sab dir y ells ab ells potser s' entenguen. Teniu aquestas dugas carbassetas: en la una hi ha aygua del pou sant, l' altre l' haguera pogut omplir ab llágrimas dels meus ulls si estés bè que 'ls moros ploressim; mes aquí ve plena ab lo vent dels meus sospir que son las llágrimas del cor.

—A tots vos he sentit, y tots m' haveu enamorat...

Aquí 'ls moros deseneveinan los xafarots y s' embestian per matarse uns als altres, quan la Sultana 'ls hi cridá:

—Quiets tots y dexeume dir: tots m' haveu enamorat. Xist, lo primer que s' torna á mirá de reull á l' altre, lo despatxo. No puch dir á quin de vosaltres preferesch per que 'l matariau.

—Ben clár.

—Ben net.

—No que no, exclaman á una 'ls moros.

—Y per aixó vull que cada un vingue á buscar un paperet en el que hi haurá lo nom del que jo estimo. Fins demá no 'l llegireu, y en la mateixa hora d' ara seré l' esposa del meu escullit. Qui ve primer?

—Jo, jo; cridan los moros donantse empentas.

—Alto, 'ls hi crida la sultana, feuvosho á la sort.

—Just,—Quants dits hi ha aquí?

—Una dotzena.

—Vaja ja has perdut; sempre serás fatxendero!

—Mes m' estimo errar de molts que de poch.

—Quants dits hi ha aquí?

—Cap.

—Plega noy que no hi entens. Jo m' hi he posat dos mes perquè no m' estafessin, y aquest me 'l fa manco.

—Jo só 'l guanyador.

—Donchs vina tu primer; que 'ls companys te fassen esqueneta, y 't donaré lo paperet.

Y Ali-Babalá feu posar un moro acotat, estampint lo cap á la paret, del mateix terme que la quitxalla quan jugan á caball fort, y al darrera d' ell, apretantli lo turban en las fronteras de l' esquena hi feu colocar l' altre moro ab l' intent de poguer fer una cabriola de mes merit y arriivar á la finestra. Quant los tingué aparellats després d' haverlos allissat l' esquena porque presentés un plá inclinat, en lo punt cru que venia ravent ab tota la embestida per dar lo salt perillós, los moros se me li alsan per advertirli que no cambiés los papers, y de poch no s' en va á estrellarse contra la paret. Tornats á colocar conforme estavan, Ali retrocedeix unas quantas passas, se para una estona; estira los brassos juntantse de mans; adelanta una cama y movent los dos avant y enrera com aquells que en la mar vella envesteixen las onadas, y cridan á la una á las duas á las tres, arrenca á corre com un desesperat, arriiva prop del primer moro y sens apoyarse en lloch me li endressa tal puntada de peu que l' aixeca mes de cinch quarts de pam en l' ayre y 'l tomba de panxa amunt. Salta

sobre Ben-Rifat, y ab la mateixa gracia com si trepitjés rahims li punteja sobre l' esquena un partit de terserillas fins que á cops de talons l' ajau á terra boy estabornit. La Sultana li allarga las mans y mes lleuger qu' aquells que fan las forsas penetra dins lo palau tancant ab estrepit la finestra.

V.

Ja era mitja nit quan los moros se retornaren trovantse sens sapiguer perquè tots dos ajeguts, al peu de la finestra. Se miraren una estona com si no s' haguessen vist may; provaren d' axecarse apoyant las mans á terra y sos membres adolorits no 'ls deixavan fer cap mohiment; á la fi pogueren alsarse, posantse l' un las mans al clatell, y l' altre en semblant part com si busqués lo peu que l' havia ofés. Un cop drets y en tal positura, 's miraren un rato exclamant ab rabia los dos á la vegada: «¡Venjansa!»

Lo plan fou prompte concebut, y mes prompte executat: Sidi-Benet apoyá lo peu en una reixa que hi havia sota l' ajimes y pujá a las espatllas de Ben-Rifat.—¿Aguantas fort? li digué,—Ansia, no tingas por que no desdeixo.—Y apoyant l' una ma en la motllura y lo punyal á l' altre fa un alsaprem per esbadellar las vidrieras. La fusta es gruxuda y no cedeix; lo moro duplica sas forsas inútilment; el que l' aguanta 's crema y li dona mal temps; y jugant lo tot per tot pega cop de puny als vidres qu' es trencan ab estrepit; una ma li agafa fortament la seva, y se senten uns marramaus tremendos que glassan las sangs.

—Ansia! Benet, li crida el de sota: revenjat!...

—¡Ay pobret de mi!

—Apa, valent, ravénjathi!

—Si so jo el que pateixo!...

—¿Que tens donchs?

—¡Un gat com un mal esperit amarrat á la cara que ja m' ha deixat un ull en vaga!...

—Esperat que pujo. Y al dir açó, sens recordarse del que tenia sobre, fa un mohiment per darli ajuda, 'l tomba de costellas y ell 's troba que l' han lligat per las camas á la reixa.

VI.

Lo sol brillava ab tot esplendor: los aucells cantavan á l' ombra; las famellas triscavan per las verdissas y s' al-savan ab una herbeta seca al bech corrent á refer lo niu. L' aygua queya en rajolins sobre los palets, y fugia avall remullant los creixems y 'ls jonchs. La farigola escampava sas olors que 's barrejavan ab los del romaní; y las jinesteras destacant sobre la verdor sas matas plenas de flor groga semblavan los solets del bosch.

La finestra s' obrí y apareixeren Zelamira ab los cabells desfets, los ulls somnolents apoyant ab abandono lo bras en l' espatlla d' Ali-Babalá. Al guaytar á baix vegeren l' moro ajagut y lligat per las camas á la reixa anant d' un costat á l' altre de paret arrencava herbas deixant pelat y herm un arch de círcol buscant l' ull del seu company. Sidi-Benet s' estava ab un mocador lligat al cap, esperant que li trovés l' ull vuidat per desferli las lligaduras y empendre altre cop l' assalt de la finestra.

V.

Alguns dias després 's veyan los dos moros arrimats á la paret en actitud de fer esqueneta, sens bellugarse poch ni mica. Havian tingut fortas disputas per resoldre qui pujaria á las espatllas del altre per arribar á la finestra, y com las unglas del gat los tenian acobardits y no volian demostrarho, allí s' arrembaren tots dos convidantse mutuament ab galanura y fentse l' orni ab dissimulo, y allí 's quedaren passant las horas y 'ls dias que, si ara tingues-sim algu per enviarhi, tal vegada encara 'ls trovaria apun-talats á la paret.

EMILI VILANOVA.

LA GENEALOGÍA DE WIFREDO LO PILÓS

(ACABAMENT.)

(Veureu lo número anterior.)

ACTUAL INTEGRITAT DE LA GENEALOGÍA DE WIFREDO PER 'LS MAURINS.—RESÚMEN D' AQUESTA GENEALOGÍA Y DELS FONAMENTS D' ELLA.—AFIRMACIONS INADMISIBLES DE LA MATEIXA.—WIFREDO DE GERONA Ó DE BESALÚ COM DIFERENT DEL MARQUÉS HUMFRIDO É IDENTICH Á WIFREDO LO PILÓS.—CLASIFICACIÓ DELS DOCUMENTS RELATIUS Á LA GENEALOGÍA DE WIFREDO Y DE LAS INDICACIONS QUE 'N DONAN.

N peu está encara la genealogía de Wifredo lo Pilós establerta avans de 1730 en la gran obra dels sabis Maurins francesos, ab un estudi com ningun escriptor espanyol l' ha fet encara sobre 'l mateix punt.

L' argument relatiu á la data de l' escriptura de la Grassa, comparada ab la data de las de Ripoll de l' any 888, en lo segon tomo de la mateixa «Historia general del Langue-

doc» cau á terra cent anys avans de ser formulat aquí. Llavors ja se 'l presentaren los erudits historiadors al trobarse ab los documente de Ripoll y com coneixian l' historia de Fransa per 'ls escriptors coetaneos; com-qu' escribian los fets d' aquells anys ab los Anals de San Bertí á la má, Anals escrits per Hicmar, home d' Estat dels temps de Carlos lo Calvo, son fill y sos nets, y ab las cartas del papa Joan VIII y demés documents del Concili de Troyes; com que sabian, per consegüent, que quant dit Carlos Emperador morí, hi hagué en lo mitjorn de Fransa y en la Marca un interegne (com quant fou destronat y morí en 887 y 888 l' Emperador Carlos lo gras), dins de qual interegne (Octubre 877 al Setembre de 878) cau la data ó fetxa de dita escriptura de la Grassa (Abril ó Maig de l' any de la mort de Carlos Emperador), es natural que diguessen: la tal escriptura tant pot ser del 878 com del 888.

No tenim noticia d' altres arguments contra la genealogía de Wifredo lo Pilós establerta per En Vic y En Vaisete. Ja sabem qu' en molts punts está fundada en probabilitats y verosimituts tan solsament, en datos negatius, en hipòtesis no desmentidas ni contraditas, pero tampoch alsadas á fets certs per documents irrecusables. Los documents en que l' apoyan estan, al arribar aquí, á la vista de nostres lectors y no proban tot lo qu' en ella estableixen, no la proban tota. Mes no 'n sabem d' altres que la contradigan.

Nosaltres volguerem avans, raciocinar com si l' escriptura genealógica tantas voltas dita sigués indubitablement del 888, per col·locarnos en lo terren de nostres escriptors; mes los raciocinis aludits no 'ns satisfieren, lo que podia tenirnos sens cuidado, habenthi rahons per dir que 'l espressat document pot ser molt be del 878.

Anem ara á exposar, en compendi, aquesta genealogía de Wifredo lo Pilós per 'ls Maurins, després clasificarém lo cert ó indubitable y lo probable ó verosímil: los documents están ja á la vista del lector entr' aquest article y lo precedent.

Segons los Maurins, lo compte Mir del Roselló, que 's troba de l' any 873 al 901 en documents d' aquell país y Rodulfph compte de Conflent, eran germans de Wifredo lo Pilós. Diuhen los expressats autors, que Wifredo, Ayfredo, Humfrido y Humfredo son lo mateix nom y en lo curs de sa genealogía manifestan indirectament que no es aixís. Los comptes Wifredo ó Vuifredo y Mir, germans, de l' acta de consagració de Formiguera, eran lo Pilós y lo del Roselló, los comptes germans Oliba y Ayfredo del mateix document, eran parents d' ells. Mes nosaltres reparém, que donaren y cediren solsament la vila de Formiguera, com que sigués dels quatre y ho feren en memoria de sos pares, als qui no anomenan. La circumstancia de ser duenyos d' una mateixa posessió faria pensar si eran mes prop parents de lo que diuen los Maurins, si eran cosins germans ó germans. Mes si haguessen estat germans ¿a que posarlos de dos en dos en lo document? Segons la mateixa acta de Formiguera se veu que Wifredo y Ayfredo no son lo mateix nom.

Segons la sentència de Vernet de l' any 874, lo compte Mir era fill d' un Seniofredo; donchs també ho era Wifredo germá de Mir, ab tant mes motiu, anyadim nosaltres, en quant no 's troba en los documents d' aquells anys en lo Roselló y en Catalunya la vella altre compte Miró que lo rosellonés. Y aquest Seniofredo, diuen los Maurins qu' era 'l compte d' Urgell de l' any 819 y lo marqués de Gotia de l' any 844. D' aixó no hi ha documents qu' ho proven d' un modo indubitable; tampoch n' hi ha qu' ho contradigan.

Guillem compte de Tolosa y duch d' Aquitania, lo mateix qu' era capdill del exércit franch que l' any 801 sitiá y prengué als mahometans la ciutat de Barcelona y que després fou monjo de Gelona, (diócesis de Lodeva), tingué diferents fills y germans. Un dels fills siguié lo marqués de Gotia Bernard I, mort á Tolosa per Carlos lo Calvo l' any 844 y pare del Guillem de Tolosa sublevat contra dit rey en Catalunya per venjar la mort de son pare, l' any 849

y del Bernard de Tolosa que volgué matar al mateix monarca en la Dieta de Pistis l' any 865. Gaucelm compte del Roselló, mort l' any 834, era també fill de Guillem lo monjo ó lo sant. Bera, fundador del monastir d' Alet, pare d' Argila compte de Rases y avi d' altre Bera compte del mateix y pot ser també del Roselló, era verosimilment fill del expressat duch d' Aquitania: era fill d' un compte Guillem.

Lo compte Borrell ó Burrell d' Ausona de l' any 798, era fill ó nebot del mateix Guillem. Aledran, lo marqués de Gotia del temps del alsament de Guillem de Tolosa, nebot del expressat duch. Borrell tingué per fills al compte Suniari d' Ampurias y del Roselló dels anys 849 y 50, y al compte Seniofredo que l' any 819 ho era d' Urgell, lo mateix que l' any 844 era marqués de tota la Gotia (Septimania y Marca espanyola). En l' article precedent habem citat una donació feta l' any 829 per Lluís lo Piadós á un Suniefredo fill d' un Bosrell. Aquest Seniofredo, dihen los Maurins qu' es l' espós d' Ermesinda, dels qui parla la donació de Sesenanda y 'ls demés á la Grassa y que 'ls comptes Wifredo, Rodulph y Miró donadors ab ella y Suniefrid, son lo Pilós, lo de Conflent y lo de Roselló. Y anyadim nosaltres, que si En Vic y En Vaissete haguessen conegut los documents de San Joan de las Abadessas, haurian dit, que lo Suniefredo era lo germá clergue (*clo.*) de Wifredo anomenat Seniofredo. Anyadeixen als cinch fills donadors á la Grassa, altre, lo monjo Huncfrido, germá del compte Mir del Roselló, del cual ja habem parlat extensament. També aquí 's veu, per la diferencia de subjectes, germans, que Wifredo y Huncfrido no era lo mateix, com indican los Maurins y en contra de sa opinió direm, que lo marqués Humfrido destituit l' any 864, no seria lo compte Wifredo de Gerona, Besalú y Ausona dels anys 850 y 58, fundador de Ridaura; sinó subjectes diferents. Ells ne fan un sol, fill ó nebot del Borrell de l' any 798 y germá ó cosí de Suniefredo pare del Pilós y dels demés donadors á la Grassa.